

Røros kobberverks arkiv

Røros kobberverks arkiv 1644-1977 , Privatarkiv 211, oppbevart i Statsarkivet i Trondheim og Rørosmuseet. 250 hyllemeter.

Del A. Grunnleggende informasjon.

3:1: Sammendrag med beskrivelse av dokumentene

3.1.1. Beskrivelse av dokumentet

Det nominerte materialet består av Røros kobberverks arkiv. Det dekker perioden 1644- til nedleggelsen i 1977 og omfatter 250 hyllemeter. Den eldste halvparten (125 hm.) oppbevares ved Statsarkivet i Trondheim og den nyere halvparten oppbevares i magasin på Rørosmuseet. Arkivet er stort sett komplett og i god fysisk stand. Nest etter Kongsbergs sølvverks arkiv er Røros kobberverks arkiv Norges største bevarte bergverksarkiv.

Arkivet består hovedsakelig av korrespondanse, forhandlingsprotokoller og regnskaper fra Overdireksjonen, Direktøren og Bergskriveren. I bergverksadministrasjonens arkivmateriale finner man regnskap og den viktigste saksbehandlingen angående gruver, hytter, skogeiendommer og jordegods. En del av grunnlaget for hovedregnskapene er de regnskap som ble ført ved enkelte gruver og smeltehytter. Arkivet inneholder også et stort kart- og tegningsmateriale - ca. 3800 tegninger.

Prøvedriften ved Røros kobberverk begynte i 1644 og verket fikk sine privilegier i 1646. Kobberverket ble grunnlaget for at bergstaden Røros vokste fram. Det drives ikke lenger gruvedrift på Røros, men bergstaden står igjen som et kulturarvssted, Røros bergstad er oppført på UNESCOs liste over verdensarvssteder. Arkivet etter kobberverket er hovedkilden til kunnskap om verkets historie og om det omkringliggende bergverkssamfunnet. Det velbevarte arkivet gir unik dokumentasjon om Røros bergverks økonomiske, tekniske og sosiale historie, bygningshistorien og den særpregede kultur som vokste fram i bergstaden. Det forteller om menneskene og ideene som bygget opp Røros bergstad, og om den internasjonale handelsnettverket som bergverket var en del av. Arkivet er derfor av både lokal, regional og nasjonal betydning.

3:2 Opplysninger om søker

3.2.1. Navn på søker

Statsarkivet i Trondheim og Rørosmuseet.

3.2.2.Søkers tilknytning til den nominerte kulturarven.

Statsarkivet i Trondheim forvalter Røros kobberverks arkiv 1690 – ca.1930. Rørosmuseet forvalter arkivet fra ca. 1930 til nedleggelsen i 1977.

3.2.3 Ansvarige for nominasjonsprosessen

Arkivar: Maria Press, Statsarkivet og Erik Roll, Rørosmuseet.

3.2.4: Kontaktinformasjon

Statsarkivet i Trondheim
Maskinistgata 1
7034 Trondheim
tel. Maria Press: 73 88 45 30
e-post: mapr@arkivverket.no

Rørosmuseet
v/ Erik Roll
Postboks 224
7361 Røros
Erik.Roll@rorosmuseet.no
Tel. 72 40 61 70

3.3: Identifikasjon og beskrivelse av dokumentene

3.3.1. Identifikasjonsdetaljer

Privatarkiv 211 Røros Kobberverk, Statsarkivet i Trondheim (dekker perioden 1644-1930). Røros kobberværks arkiv 1830-1977, privatarkiv oppbevart ved Rørosmuseet.

3.3.2. Beskrivelse av dokumentene

Beskrivelse og beholdning, kataloginformasjon

Arkivet dekker hele verkets driftsperiode, fra 1644-1977. Arkivets eldste del (fram til ca. 1930) er utførlig beskrevet i en arkivkatalog laget i 1988 av Ida Bull. Den nyere delen, som oppbevares ved Rørosmuseet, er summarisk beskrevet i samme katalog. Katalogen er forsett med innholdsfortegnelse, innledning, beskrivelse av arkivet og av bergverkets historie og administrasjonshistorie samt stikkordsregister. Ved ordning av arkivet har man i størst mulig grad fulgt proveniensprinsippet – de ulike avdelingene innefor verket som har skapt egen arkiver (Overdireksjon, Bergskriver og Direktør) har egne avdelinger i arkivet. En eldre tematisk ordning av deler av korrespondansen har man imidlertid ikke kunnet endre på. De ulemper som dette har medført når det gjelder fremfinning rettes til stor del opp av det utførlige stikkordsregisteret. Arkivet er beskrevet helt ned til dokumentnivå. Katalogen er trykt og utgitt i 1988 ISBN 82-90802-05-6. Statsarkivet er i ferd med å legge inn arkivkatalogen i ASTA og den skal være publisert på Arkivportalen i løpet av høsten 2011. Samlingen med kart og tegninger som oppbevares ved Rørosmuseet inngår ikke i katalogen. Rørosmuseet arbeider med en separat fortegnelse over tegningssamlingen.

Arkivet er fritt tilgjengelig på Statsarkivets lesesal. Den delen som oppbevares ved Rørosmuseet er tilgjengelig for forskere man-fre kl. 08-16. Det finnes to arbeidsplasser på museets bibliotek hvor man kan studere arkivmaterialet.

Opprinnelse:

Arkivet ble avlevert til Statsarkivet i Trondheim i 1936-37 etter å ha blitt tatt ut av bergverkets arkivlokale som ble bygget i 1916 i tilknytning til Bergskrivergården på Røros. Lokalet var fuktig og for å redde arkivet fra skader så statsarkivar Anders Todal til at arkivet ble avlevert til Statsarkivet i Trondheim. Avleveringen i 1936-37 ble foretatt i forbindelse med omorganiseringen av bergverksdriften på det tidspunkt. Staten hadde overtatt skogene og jordeiendommene og man mente at staten også burde overta eiendomsretten til arkivsakene vedkommende disse eiendommene. Da kobberverket gikk konkurs i 1977, gikk eiendomsretten over til bostyret. Etter forhandlinger mellom Røros Museums- og Historielag og Statsarkivet ble det i 1978 inngått avtale om at de arkivsakene som på konkurstidspunktet ble oppbevart på Røros skulle overlates til Røros Museums- og historielag. Denne foreningen ble senere omgjort til det som i dag er Stiftelsen Rørosmuseet.

Vurdering av materialets fysiske tilstand/konserveringstilstand og oppbevaringsforhold

Arkivet er stort sett i god behold. Korrespondanse og protokoller fram til midten av 1800-tallet er ført på tykt klutepapir og blekket er godt bevart. De eldste protokollene er bundet inn med pergamentspermer og er i god behold. Materialet som er skapt fram til 1932 står i statsarkivets nye arkivmagasin på Dora i Trondheim. Den nyere delen av arkivet er plassert i magasin på Rørosmuseet som Statsarkivet har inspisert.

Visuell dokumentasjon

En del av Røros kobberverks arkiv slik det står i Statsarkivet i Trondheim.

Et eksempel på et arkivstykke fra Røros kobberverks arkiv: Månedsfolkens avlønningsbok 1690. Hver lønnstaker har her et eget oppslag i protokollen med navn, arbeidstittel, dato da lønn ble utbetalt og hva og hvor mye man har fått i lønn – proviant, varer eller kontanter. Permen er trukket med pergament, sannsynligvis kalveskinn. Protokollen er et eksempel på et arkivstykke som kan fortelle mye om både økonomisk og sosial historie på Røros og om menneskene som arbeidet ved bergverket.

Bibliografi

H. Dahle: Røros kobberverk 1644-1894, Trondheim 1894. Inneholder blant annet lister over verkets funksjonærer inntil 1894.

Ole Øisang: Røros kobberverks historie, i Rørosboka, 2 bind , Trondheim 1942-46.

Gunnar Brun Nissen: Røros kobberverk 1644-1974, Trondheim 1976. Med kort omtale av kildematerialet.

Statsarkivet i Trondheim, Dokumentene forteller, Riksarkivarens skriftserie, side 16, Gjøvik 2005.

Referanser

Ida Bull, professor i historie NTNU, Institutt for historie og klassiske fag: ida.bull@ntnu.no, tel. 73596438

Erlend Gjelsvik, Verdensarvkoordinator for Røros Bergstad og Circumferensen, E-post: Erlend.Gjelsvik@roros.kommune.no , Tel 724 19555. <http://verdensarven.blogspot.com/>

3.4. Begrunnelse for innskrivelse av dokumentet i Norges dokumentarv

3.4.1. Autensitet

Arkivet er autentisk. Det består av originaldokumenter. Arkivets historie og leveranser til arkivinstusjonene er beskrevet i Statsarkivets husarkiv.

3.4.2 Arkivets betydning for Norge

Arkivet er den største, viktigste og sikreste kilden til Røros med omegns historie. Skulle arkivet gå tapt ville vi miste en enorm mengde viktig og uerstattelig informasjon om et samfunn og en tidlig industri. Innbyggerne i Røros skulle miste en kulturskatt – selve dokumentasjonen på sin egen historie og menneskene som skapte Rørossamfunnet. Verdensarven Røros ville stå uten all skriftlig dokumentasjon.

Kriterium 3.4.3: tid

Røros kobberverks arkiv er sammen med Kongsberg sølvgruves arkiv det eldste og best bevarte bergverksarkivet i Norge. Prøvedriften ved Røros kobberverk begynte i 1644 og verket fikk sine privileger i 1646. Hele bergverksamfunnet på Røros vokste fram rundt bergverksdriften som da representerte noe helt nytt i landet. Kobberverkets arkiv gir unik og viktig dokumentasjon om den for sin tid nye industrivirksomheten og gir også et innblikk i det internasjonale handelsnettverket som vokste fram rundt Røros kobberverk. Arkivet forteller også om det for sin tid så spesielle bergverksamfunnet som ble en stat i staten.

Kriterium 3.4.3: sted

Før kobberverket ble grunnlagt fantes det bare noen spredte bondegårder på Røros. Det vokste snart fram et eget samfunn, ensidig basert på verket, som hadde regionale, nasjonale og internasjonale geografiske holdepunkter. Røros bergverk ble en del av et større handelsnettverk og arbeidskraft ble hentet både fra Røros, regionen, landet og utlandet - noe som sterkt har preget stedet. Røros bergstad er i dag ført opp på UNESCOs liste over verdensarvssteder med sin trehusbebyggelse og bykjerne som til store deler har bevart sitt opprinnelige preg med gatemønster anlagt på 1600-tallet

og trehusbebyggelse fra 1700- og 1800-tallet. Det er dog bergverkssamfunnet som helhet som er gjenstand for innskrivingen på verdensarvlisten. I begrunnelsen for innskrivingen veier de materielle og de immaterielle verdiene like tungt.

Røros som sted er i dag avhengig av et bevisst forhold til det levde livet. Den generelle samfunnsutviklingen må hele korrigeres opp mot den lokale samfunnsutviklingen. Arkivet etter Røros kobberverk er hovedkilden til kunnskap om virksomheten i Røros bergstad og er med på å binde regionen sammen, da det dokumenterer funksjoner og tiltak som gikk på tvers av dagens kommunegrenser. Røros kobberverks historie, som er dokumentert gjennom arkivet, er også svært viktig for turismen på Røros, som utgjør en viktig inntektskilde for kommunen.

Kriterium 3.4.3: mennesker

Koblingen mellom landskap, bygninger, mennesker på Røros og arkiv er svært sterk. Uten tilgang på arkivet hadde man frarøvet verdensarvstedet en essensiell ressurs for forståelsen av bergverkssamfunnet. I mange prosjekter er arkivet utgangspunktet for historisk nøyaktighet, og dermed bindeleddet mellom fortid, nåtid og framtid. Røros har ikke råd til å være unøyaktige i ivaretagelsen av kulturarven, og arkivet etter Kobberverket fungerer på den måten som en kilde til uvurderlig kunnskap og som en viktig korleksjon i situasjoner av usikkerhet.

Et eksempel på en arkivserie som forteller om menneskene som arbeidet i bergverket er avlønningsbøkene, som er bevart fra 1690 og fremover. De er en unik kilde for den som vil sette seg inn i kobberverkets sosiale og økonomiske historie. Her finner man opplysninger om de enkeltindividene som arbeidet for verket, deres navn, yrkestitler, avlønning og dager da de arbeidet. Navnene til de ansatte kan for eks. fortelle om etnisitet, noe som igjen forteller om bergverkssamfunnets sammensetning. Lønningsbøkene kan også fortelle om arbeidet som ble utført ved bergverket, og fortelle om denne viktige del av norsk industrihistorie. I tillegg inneholder arkivet korrespondanse til, fra og om arbeiderne – heriblant flere klagebrev fra de ansatte om dårlige arbeidsforhold og manglende lønninger – for å nevne noen eksempler. Og det finnes naturligvis mye mer. Arkivet er en rik kilde til historien om menneskene som bygde Rørosamfunnet.

Kriterium 3.4.3: emne og tema

Røros kobberverks arkiv er en rik kilde for den som vil forske om bergverkets historie, dets økonomiske historie og sosiale historie. Bergverkets tekniske historie er også godt belyst i arkivet, og den store tegningssamlingen belyser bergstadens bygningshistorie.

Kriterium 3.4.3: form og stil

Arkivet inneholder mange vakre arkivstykker. Et eksempel er de over nevnte avlønningsbøkene som er pent ført på klutepapir – ført i pennen av verkets skrivere. Permen er påtegnet med sirlig håndskrift – nærmest som et kunstverk å regne. Permene er av skinn, og representerer et for lenge siden forsvunnet håndverk når det gjelder bokbinderi. Serien har et høy estetisk verdi. Arkivet inneholder også mange brev og andre enkelt dokumenter som er svært vakre. Arkivet er også et godt eksempel på eldre tiders bedriftsadministrasjon ettersom arkivet er i det nærmeste helt komplett bevart. Her kan administrasjon, arkivering og kontorteknologi gjennom 300 år studeres.

Kriterium 3.4.3: kulturell verdi

Røros bergverks kulturhistorie har stor betydning for identiteten til innbyggerne i Røros i dag. Innbyggerne lever sine liv i den gamle bergstaden som er et levende kulturarv og en turistby.

3.4.4. Unikhet, integritet, trussel og bevaring

Røros kobberverks arkiv er det eneste i sitt slag i Norge og er en unik kilde til Røros historie. Arkivene oppbevares i sikre magasiner og er i god behold og er ikke utsatt for trussel i form av nedbrytning.

3.5. Juridiske forhold

3.5.1. Eier av dokumentet/arkivene:

Statsarkivet i Trondheim.
Statsarkivar Astrid Løvlien
Maskinistgata 1
7042 Trondheim
aslo@arkivverket.no

Rørosmuseet
v/ Erik Roll
Postboks 224
7361 Røros
Erik.Roll@rorosmuseet.no
Tel. 72 40 61 70

3.5.2. Forvalter av dokumentet.

Samme som i punkt 3.5.1.

3.5.3. Annen rettslig status

a: Eierskap. Statsarkivet og Rørosmuseet er rettslig eier av arkivene.

b:Tilgang: Det er ingen faktorer som begrenser offentlig tilgang til arkivene.

c: Opphavsrett: Det er ingen opphavsrettsproblematikk knyttet til arkivet annet enn at vanlige regler for åndsverk.

d: Administrativt ansvar: Se punkt 3.3.2. Statsarkivet og Rørosmuseet utøver det juridiske ansvaret på samme måte som for andre arkiv som er avlevert til oss.

e. Andre faktorer: Ingen.

3.6. Bevaringsplan

Statsarkivet er i ferd med å utarbeide en bevaringsplan for alle sine arkiver. Arkivene bevares i dag i helt nybygde magasiner (2006) som oppfyller arkivforskriftens alle krav på sikkerhet, luftfuktighet,

temperatur og oppbevaring. Rørosmuseet mangler bevaringsplan. Rørosmuseets magasiner holder 20 graders temperatur, 45 % luftfuktighet og er brann- og innbruddssikret. Statsarkivet har inspisert magasinet uten å ha funnet noe å anmerke på. Nåværende oppbevaring og ivaretagelse av dokumentene ved Rørosmuseet. : Arkivet oppbevares i Rørosmuseets arkivmagasin i kjelleren på Rørosmuseet Smelthytta, ferdigbygd i 1988. Gjennom vår bevaringspolitikk for privatarkiver forplikter Rørosmuseet seg til å: Oppbevare mottatte arkiver trygt mot skader, fuktighet, brann og innsyn uten tillatelse. Adgang til innsyn blir gitt i samsvar med offentlig regelverk, og/eller i henhold til avtale inngått med arkivskaper/-eier. Gjøre avleverte arkiver tilgjengelige for publikum så raskt som mulig etter avlevering. Tidsaspektet for dette vil være avhengig av andre oppgaver ved museet.

Gi informasjon om sine arkiver til samkatalogen for privatarkiver. Det meste av arkivet består av protokoller. Dokumenter er pakket i arkivbokser, noe står i verkets originale ringpermer, og noe ligger i hengemapper i verkets opprinnelige arkivskuffer.

Kart- og tegningsmaterialet er registrert på stykknivå og pakket flatt i syrefrie omslag i reolssystem.

3.7 Konsultasjon og samtykke

a. Arkivets eier, Statsarkivet i Trondheim, ved fung. statsarkivar Maria Press, og Rørosmuseet, ved direktør John E. Bryde godkjenner nominering til Norges dokumentarv.

b. Arkivets forvalter, Statsarkivet i Trondheim, ved fung. statsarkivar Maria Press Rørosmuseet, ved direktør John E. Bryde, godkjenner nominering til Norges dokumentarv.

3.10 Resultatet av nominasjonen

Rørosmuseet bruker daglig arkivet i sin formidling, dels i utstillingene på museet, men også på andre måter i formidlingen mot publikum, gårdeiere, vernemyndigheter og forfattere. For tiden forsøker museet å få utstillingen "Kunnskap om et kulturminne – Sverre Ødegaards tegninger" ut på vandring i Norden. Det meste av tegningsmaterialet i denne utstillinga er laget med utgangspunkt i arkivet. Arkivene har også vært brukt i "Husadopsjonsprosjektet" siden 2000. Her ble arkivmaterialet brukt til å finne ut om menneskene som bodde i husene, detaljer om husene selv (bygningshistorie) og mye mer. I 2002 var ca 1500 mennesker involvert i prosjektet gjennom elever, lærere, foreldre, besteforeldre.

I 2011 samarbeidet IKA, Røros kommune og Rørosmuseet i et pilotprosjekt for ungdomsskole med å lage digitale fortellinger på grunnlag av arkivmaterialet. Prosjektet vil sannsynligvis bli videreført neste år.

Rørosmuseet og Statsarkivet har ikke per i dag noen konkrete planer om digital formidling av kobberverkets arkiv, men ser det som naturlig å gjennomføre digital formidling i fellesskap i noen form av deler av arkivet dersom Røros kobberverks arkiv blir tatt opp i Norges dokumentarv. Det bør da helst skje i samarbeid med Verdensarven Røros bergstad. Formålet er å gjøre arkivet enda mer kjent blant publikum og stimulere til bruk.

